

POLITICĂ ȘI ECONOMIE ÎN APARIȚIA ȘI EDIFICAREA STRUCTURILOR UNIUNII EUROPENE

Marin Badea*

marinbadea@yahoo.com

Abstract: *On the basis of historical facts and processes, the objective character of the relation between politics and economy is proved; we emphasize not only the highly important role of economy in relation with politics, but also the fundamental role of the political area in reference to the economic one.*

A relation that has constituted the basis of union projects of the European states since the end of the first world war; a relation that governs the historical process of the solidity of the European Union.

Keywords: *economy, politics, interventionism, determinism and over-determinism.*

Relația strânsă, biunivocă, dintre politică și economie, teoretic dar îndeosebi din perspectiva foarte largă a istoriei economiei (o disciplină practic alungată, sub pseudopretextul modernizării, din programele de învățământ universitar, Universitatea noastră fiind, se pare, și din acest punct de vedere, o anume excepție, la Facultatea de Relații Economice Internaționale, spre exemplu, fiind păstrată în programă această disciplină), arată că, adesea, într-o epocă sau alta, politicul a prevalat în raport cu economicul. Determinat, în ultimă instanță, de o exigență economică sau alta, cel mai adesea de rigorile relației omului cu mediul înconjurător, politicul, prin intermediul pârgurilor instituționale, al statului, generic vorbind, a avut un rol, nu o dată, hotărâtor pentru determinarea conținutului și sensului dezvoltării economiei. Sunt ilustrative, de pildă, pentru Antichitate, rolurile proeminente ale statului în economia egipteană¹, în cazurile cetăților grecești² sau în universul economic roman³, începând cu momentul cuceririi Galiei de către Caius Iulius Cesar și până la prăbușirea puterii imperiale romane către sfârșitul secolului al IV-lea e.n. când, instituțional, prin structurile sale politice și mai ales militare, Imperiul n-a mai putut realiza susținerea economiei la dimensiunile performanței în producția de bunuri materiale, ceea ce a și condus la prăbușirea definitivă.

Și dacă în evul mediu relația politică-economie a fost mai puțin evidentă, poate și datorită înveșmântării ei în haine religioase, Biserica fiind aceea care a

* Conf. univ. dr. – Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ Cf. Claire Lalouette, *Civilizația Egiptului antic*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1987, p.156-165.; Constantin Daniel, *Civilizația Egiptului antic*, București, Editura Sport-Turism, 1976, p.24 și urm.

² Guido A Mansuelli, *Civilizațiile Europei vechi*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1978, p.131-135.

³ Marcel Bordet, *Istoria Romei antice*, București, Editura Lider, f.a., p. 284-292.

ieșit în prim plan, având ea, ca instituție, un rol deosebit mai ales în procesul istoric al transformării mentalităților, cu precădere a atitudinii omului față de actul muncii¹, o dată cu zorii epocii moderne relația dintre politică și economie a devenit nu doar una extrem de benefică atât pentru cursul vieții economice, cât și al vieții politice, dar și o relație conștientizată atât din perspectiva economiei cât și a diriguitorilor politici. Pe fondul acestei relații, și-a făcut apariția știința consacrată cunoașterii economiei, denumită cu ajutorul a doi termeni: **economia și politica** sau, altfel spus, economia văzută, cercetată, cunoscută din perspectiva intervenției politicului în interesul, chiar nemijlocit, al politicului.² Nu numai atât, dar întreaga evoluție a economiei și, concomitent, determinat și supradeterminat, a vieții politice s-au realizat în acest fel de-a lungul epocilor modernă și contemporană. Economia a determinat, desigur, în ultimă instanță, cursul vieții politice, dar și practica politică, la rândul ei, a influențat cursul vieții economice, fie direct, prin intermediul deciziilor factorului politic, fie mediat, prin intermediul gândirii economice, care, la rândul ei, a înrâurit conținutul deciziilor politice, a modelat mentalitățile, cu precădere componentele lor cu impact direct în planul economiei, spre exemplu, atitudinea față de actul muncii. Iată de ce un economist de talia lui John Maynard Keynes putea să scrie că „problema politică a umanității constă în combinarea a trei lucruri: eficiența economică, justiția socială și libertatea politică”³. Din aceeași perspectivă, a relației dintre politică și economie, se impune, obligatoriu, fie și ca o simplă mențiune, ideea că politicul a influențat, ca palier supradeterminant, economia în bine realizându-se nu o dată, de-a lungul istoriei, epoci de amplă înflorire a producției materiale, a bunăstării oamenilor, cu diferențierile implicite în ceea ce privește repartitia bunurilor, dar adesea a influențat-o și în sens negativ, mai ales atunci când a fost subordonată exigențelor luptei pentru supremație, recurgându-se la practica înfruntărilor militare. Pentru memoria istorică a lumii contemporane, primul și, mai ales, cel de-al doilea război mondial sunt deosebit de elocvente.

Dintre consecințele negative ale primului război mondial am menționa, întâi de toate, diminuarea potențialului economic al fiecăreia dintre națiunile intrate în vâltoarea stârnită de zeul Marte, astfel că în plan industrial puterea economică a Europei s-a redus cu 60% iar în cel agricol cu 70%. La finele primei mari confruntări militare a secolului trecut, Europa, ca principal teatru de operațiuni, mai deținea o pondere de 52% din comerțul mondial față de 63% în 1913. Balanțele de plăți au înregistrat deficite enorme, monedele naționale s-au devalorizat substanțial, cu excepția dolarului american la care toate celelalte aveau să se și raporteze (lira sterlină cu 27%, francul francez cu 63%, marca germană cu 98% etc.)⁴. De asemenea, una dintre cele mai grele consecințe a

¹ Cf. Florentina Cazan, *Civilizația medievală. Structuri feudale, aspecte socio-politice și culturale*, București, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, 2000, p.10-11.

² Pierre Chaunu, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1986; Mark Blung, *Teoria economică în retrospectivă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.

³ Cf. Michel Beaud, Gilles Dastaler, *Gândirea economică de după Keynes*, Editura Eurosong and Book, 2000.

⁴ Marin Badea, *Istoria economiei mondiale*, ediția a III-a, București, Editura Pro Universitaria, 2009, p. 241-243.

constituit-o alterarea gravă a raporturilor economice dintre națiuni, însoțită de schimbări sensibile în raporturile de forțe dintre marile puteri ale timpului.

Extrem de grele pentru economie au fost consecințele celui de-al doilea război mondial, soldat cu circa 50 milioane de morți, alte 30 milioane de oameni constrânși să-și abandoneze căminele, locurile de muncă, fiind deportați, unii exterminați, alții extenuați fizic în lagăre de concentrare de pe urma cărora n-aveau să-și mai revină pentru a fi apti de muncă. Aceasta a însemnat o severă diminuare a forței de muncă active, ce s-a răsfrânt negativ asupra reluării procesului de refacere economică, inclusiv o bună parte de timp după încheierea ostilităților militare. Alte efecte cu impact negativ asupra economiei, pentru o bună perioadă de timp, au decurs din structura dezzechilibrată a forței de muncă, din caracterul cronic al lipsurilor materiale, scăderea drastică a natalității și, nu în ultimul rând, a speranței de viață. Să amintim, de asemenea, că, poate, cea mai dură consecință a celui de-al doilea război mondial a fost imensa risipă de resurse financiare (circa 1100 miliarde dolari SUA la cursul anului 1938) pentru că au fost alocate în scopuri distructive și nu pentru ca să se obțină o creștere rațională a economiei, mare parte din aceste cheltuieli realizându-se din fonduri de împrumut și care aveau să fie restituite ulterior sau, altele, care aveau să fie alocate de-a lungul unei îndelungate perioade de timp pentru despăgubiri de război, pentru diverse reparații materiale, morale etc., unele reale, altele care aveau să mai fie și inventate. Nu puține dintre acestea își au încă importante prelungiri în zilele noastre, după mai bine de 65 de ani de la încheierea ostilităților militare.¹

În timpul războiului, chiar și după ce devenise ușor de întrevăzut că Germania și aliații ei urmau a pierde inutila competiție cu ajutorul armelor de tot felul, prognoza referitoare la viitorul economiei era deosebit de pesimistă. Un viitor laureat al Premiului Nobel pentru economie, americanul Paul Samuelson, credea, prin 1943, în posibilitatea ca după încheierea ostilităților militare, SUA înseși să înregistreze „cea mai mare perioadă de șomaj și dislocări industriale cunoscute vreodată de vreo economie” iar administrația americană, ca atare, se aștepta, ca prognoză politică, la „mari tulburări postbelice”, de asemenea dimensiuni încât să submineze grav „stabilitatea socială, politică și economică a lumii”.²

Evenimentele și procesele istorice de natură economică, dar și politică, n-au confirmat decât parțial asemenea prognoze. Factorul politic, în amintitele împrejurări, pe de o parte, a fost mai atent cu deciziile sale, obligat și de împrejurări în sensul că forțele stângii, ale unei stângi radicale, ieșiseră din război și, îndeosebi, din epopeea rezistenței, cu aureola celor dispuși a se sacrifica în numele idealului de libertate. Și dacă triumfase idealul de libertate națională, era posibil să se meargă mai departe și pentru împlinirea aspirației celor mulți de libertate socială prin depășirea limitelor capitalismului, acuzat, nu fără temei, că era, în ultimă instanță, generatorul imenselor suferințe din anii războiului și imediat după aceea. Pe de altă parte, exponenții cercurilor dominante, economic și politic, au conștientizat că adoptarea unor poziții de forță cu caracter

¹ Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor*, București, Editura Lider, f.a., p. 60-62.

² Marin Badea, *op. cit.*, p. 254.

antipopular le-ar fi putut fi, dacă nu fatale, oricum deranjantă ca poziție politică dar mai ales economică. Așa, de exemplu, în Franța, forțele ieșite din rezistență s-au exprimat deschis pentru punerea în practică a principiului „retour à la nation”, în ceea ce privea marile mijloace de producție și aceasta din varii direcții.¹ Generalul Charles De Gaulle, ca lider al forțelor de dreapta, spunea într-un discurs rostit pe 14 martie 1945: „De-acum înainte, este menirea statului să asigure el însuși punerea în valoare a marilor surse de energie... ca și a principalelor mijloace de transport... și a mijloacelor de comunicații... Este rolul său de a dispune de credit... și a împiedica grupuri de interese particulare să se poată opune interesului general”.² O altă direcție de presiune venea din zona aspirațiilor reformiste ale luptătorilor din rezistența populară (Carta Consiliului Național al Rezistenței), în care se solicita ca statul „să asigure instaurarea unei veritabile democrații economice și sociale implicând deposedarea mării feudalități economice și financiare din conducerea economiei”.³ Iar asemenea măsuri au și fost adoptate, cu impact real în procesul de refacere a economiei, ca și în ameliorarea condiției de existență a oamenilor depășindu-se, treptat, efectele cele mai grave ale distrugerilor provocate de război. Rămâneau, însă, ca o sursă de criză, dezechilibrele din domeniul comerțului exterior și mai ales al balanțelor de plăți în raport cu țările din zona dolarului. Penuria dolarilor în Europa, de pildă, devenise, împreună cu nevoile enorme ale reconstrucției, atât de presante, încât economiștii se întrebau, deja de o manieră insistentă, dacă acea realitate nu avea cumva un caracter structural. Iar o soluție posibilă la care s-a convenit de către economiști și oameni politici a fost acțiunea de regrupare a unor sectoare, cel puțin din economiile naționale ale unor țări mai mici. Așa ceva au imaginat, în exil, la Londra, reprezentanții guvernelor belgian, olandez și luxemburghez. Iar primul pas a fost adoptarea, pe 5 septembrie 1944, unei convenții vamale prevăzând un tarif comun față de alte state, dar suprimat în raporturile dintre ele. Trei ani mai târziu, comunitatea vamală-tarifară a fost transformată în uniune vamală, apoi în uniune economică restrânsă și, în sfârșit, în uniune economică completă.⁴

Exemplul Beneluxului în plan imediat n-a fost urmat și de marii vecini, mai ales în condițiile în care anii războiului alimentaseră copios exacerbarea patriotismelor, sursă de respingere a oricărei atingeri ce s-ar aduce suveranității naționale. Dar tot în zona politicului s-a născut și un partid cu viziune de politică economică europeană, format din catolici sociali ca Robert Schumann în Franța, Alcide de Gasperi în Italia sau Konrad Adenauer în Germania. De aceleași convingeri europeniste erau animați și socialiști ca belgianul Paul Henri Spaak, francezul Guy Mollet, germanul Schumacher sau tehnocrați legați de mediile de afaceri animați de idei economice noi, pătrunzătoare ca Rene Mayer sau Jean Monnet. Ei u exercitat o influență deosebită asupra industriașilor și bancherilor din marile puteri continentale, care-și căutau noile căi și mijloace de acțiune și

¹ Pascal Fontaine, *L'Union européenne*, Editions du Seuil, Paris, 1994, p.19-20.

² Pierre Leon, *Histoire économique et sociale du monde*, vol. V, Armand Colin, Paris, 1977, p. 524.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 525.

care au fost seduși de propunerile, ca proiecte de viitor, ce se vehiculau. Au fost puse în mișcare adevărate „grupuri de presiune” și o susținută campanie prin mass-media, care au recurs la un veritabil bombardament mediatic asupra Parlamentelor și a guvernelor pe ale căror bănci își aveau locurile lor cei mai eminenti reprezentanți ai „partidului european” deja transnațional.¹

Au fost astfel lansate, discutate, reluate, în forme de dezbatere dintre cele mai diverse, idei și obiective între care: imperativul de a opune fostei URSS și blocului democrațiilor populare creat în zona sovietică o Europă unită politic și ideologic din perspectiva economicului, o Europă ce trebuia să devină prosperă și puternică, în măsură a rezista presiunilor ideologice comuniste și, apoi, din ce în ce mai mult aptă a rezista amenințărilor de ordin economic din partea SUA, o Europă ce trebuia să aibă ca temelie un capitalism puternic, viguros prin reînnoire, controlat, atrăgător prin capacitatea nu numai de a crea, dar și de a redistribui, de o manieră mai echitabilă, veniturile între indivizi prin intermediul unor măsuri cu caracter socializant.

În definirea viitorului istoric al Europei n-au lipsit, la mulți dintre propovăduitorii ei, ideile de factură mondialistă, de redevenire a bătrânului continent într-un protagonist al economiei mondiale, de unde a fost alimentată dorința tot mai răspândită cu privire la subordonarea intereselor particulare ale statului unei autorități supranaționale, întemeiată, însă, pe integrarea economică globală a țărilor membre, economicul urmând să aibă un rol esențial, dar voința guvernelor și a populației trebuiau să fie angajate ceea ce însemna că politicului trebuia să i se acorde locul necesar și, ca atare, cuvenit.

În această întrepătrundere dintre economic și politic, cu o pondere variabilă de la o perioadă de timp la alta, pe fondul general al evoluției raporturilor de forță nu doar la nivel european, ci și mondial, a fost structurată treptat Piața Comună și mai apoi Uniunea Europeană. Și în prezent, construcția europeană, care este un proces istoric dinamic, în continuă desfășurare, chiar și după ce primul pas a putut fi făcut, ca în cazul României, devenită membră a Uniunii Europene începând cu 1 ianuarie 2007, pune în evidență un raport adesea variabil între exigențele reale ale economiei și cerințele proiectului politic, înțelept fiind atât pentru cei integrați cât și pentru aspiranții la integrare să fie riguros descifrată dinamica reală a acestor relații, în fond, o relație istorică necesară, fundamentală în dimensiunea ei reală, de care trebuie să se țină cont. Iar adevărații oameni politici știu acest adevăr și îl respectă, respectându-se pe ei înșiși ca și națiunile pe care le guvernează. Altfel, eșecul politic este inevitabil.

REFERINȚE

1. Cf. Claire Lalouette, (1987), *Civilizația Egiptului antic*, vol. I, București, Editura Meridiane.
2. Cf. Michel Beaud, Gilles Dastaler, (2000), *Gândirea economică de după Keynes*, Editura Eurosong and Book.

¹ Pierre Leon, *op. cit.*, vol. VI, p. 241-242.

3. Constantin Daniel, (1976), *Civilizația Egiptului antic*, București, Editura Sport-Turism.
4. Guido A Mansuelli, (1978), *Civilizațiile Europei vechi*, vol. I, București, Editura Meridiane.
5. Marin Badea, (2009), *Istoria economiei mondiale*, ediția a III-a, București, Editura Pro Universitaria.
6. Mark Blung, (1992), *Teoria economică în retrospectivă*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
7. Pascal Fontaine, (1994), *L'Union européenne*, Paris, Editions du Seuil.
8. Pierre Chaunu, (1986), *Civilizația Europei în secolul luminilor*, vol. I, București, Editura Meridiane.
9. Pierre Leon, (1977), *Histoire économique et sociale du monde*, vol. V, Paris, Armand Colin.